

Valmieras muzeja raksti

1996. GADA 18. MAIJĀ

Nr. 6

“ZIEMEĻU LAUVA” PIE VALMIERAS

Ko štasta senās zviedru kartes

Vidzemes novadu un pilsētu iepriekšējo gadsimtu vēsturisko notikumu grafiskie liecinieki – kartes, plāni un zīmējumi – dažādu politisko pārvērtību dēļ bieži vien nokļuvuši svešzemju arhīvos. Pirms dažiem gadiem muzejam kļuva pieejamas vairākas Valmieras un tās apkārtnes 17. gs. kartes un plāni no Zviedrijas Valsts arhīva. Teicams 1681. g. Valmieras pils novads, muižas un ciemu zemju plāns atrodams ievērojamā latviešu vēsturnieka Edgara Dunsdorfa plašajā 1986. g. Melburnā izdotajā pētījumā “Lielvidzemes kartes (17. un 18. gadsimti)”. Mūsdienās, kad gadsimtu plūsmā mainījās pilsētas administratīvā robežs, šis senais kartogrāfiskais materiāls palīdz mums uzziņāt agrāko laiku Valmieras pilsētu uzvarus un nodarbošanos, viņu zemes īpašumu lielumu un novietojumu, kā arī atdzīvina senos vietvārdus. Vai daudzie valmierieši šodien zina, ka viņi dzīvo senajā Putnu tīrumā, Vidus tīrumā, Sila tīrumā un Zvirgzdu kalnā, un ka Valmierā atrodams Dieva purvs?

Apškatāmā karte darīnāta 1682. gadā, kad Zviedrijas tronī bija Kārlis XI (1660/97), kurš lauza dižciltīgo slāņu varu valstī, nodibināja absolūtismu un izdeva muižu redukciju (1681–1710), atsavinot muižniekiem Gustava II Adolfa valdīšanas gados dāsni izdabātos īpašumus, kādi bija arī Uksensēru dzimtas valdījumā esošā Valmierā un Valmiermuižā. Šādu rīcību zināmā mērā izraisīja nepieciešamība uzlabot armijas apgādi, pārejot uz karaspēka apgādi naturālijās.

Lielajā 38 mēriekšu pulkā, kas 1681. gadā ieradās Rīgā, bija arī šīs kartes sastādītājs Oļafs Lundgrēns. Vidzemē viņš darbojās deviņus gadus, un 1700. gadā, iebrūkot krieviem, viņam izdevās kartogrāfisko materiālu nogādāt Pērnāvā un no turienes tālāk uz Stokholmu.

“Pārklājot” seno zviedru karti ar mūsdienu Valmieras plānu, kaut nepilnīgi, bet tomēr varam identificēt vietas, kurām toreiz bijuši pavasis citi, jau sen no paaudžiem atmiņas izdzisuši nosaukumi. Tā Valmieras ziemeļu

malā, kur abu lielāko ceļu satiek tagad pilsētas plānā Vestura laukums, atrodam gleznavu nosaukumu – Putnu tīrums (*Putne Tyrum*). Dienvidu virzienā tas turpinās, aizņemot Namdaru, Šķūņa, Pilādžu un Jauno ielu, Palejas ielas vīdu, Brīvības un Austrumu ielas sākumu. Mūsdienu Burkānciema lielāko daļu aizņem Sila tīrums. Šodien tur Beverīnas, Austrumu, Bērzu, Brīvības, Kļavu, Saules, Akmeņu, Burtnieku, Rožu, Kīrsu, Mazā un Lielā Loku, Stadionu, Peldu, Vienības, Jaunuzemju, Krasta, Pilāta, Ūdru, Mēriekšu, Pļavas, Rūjēnas, Strencu, Rencēnu, Triakātas, Lazdu, Ziedu, Āra, Skuju, Jāņa Ruģēna, Jāņa Ziemeļnieka, Dzejnīku, Egļu un Prieku iela. Dienvidos pret Gauju Sila tīrums robežojas ar Jāņa Dalija ielu – seno pasta un kara ceļu uz Tērbatu gar Gauju. Tuvāk pilsētai rietumu virzienā, Gaujas ielokā, kas kartē pavīsums neatbilst mūsdienu plānam, bet varbūt skaidrojams ar straumes postošo darbību, vai toreizējo topogrāfisko instrumentu nepilnību, glieti izzīmēta kokiem apaugusi zemiene – Dieva purvs (*Diwe Purwe*), sliksnaina pļava. Tā mums tik ļoti pazīstamā Lucas leja ar Divālu (*lv. dievel* – velns) mežu un Lucas kalna pirmapdzīvotāju upurvietu – Elku salīgu. Sila tīruma austrumu robežā ir tagad jau sen iznikušās Lielās un vairāk pret Gauju – Libertas zemes, mūsdienu pilsētas robeža ar Valmieras pagastu.

Rietumos, pretim Putna tīrumam, redzams Vidus tīrums. Tagad tajā 3. vidusskola, daļa Valkas un Palejas ielas, Rūjas, Lauku, Ošu un Liepu iela.

Pilsētas nocietinājumu austrumu pusē pie Rātsuipītes ietekas Gaujā kartē ir norādē – zema, sliksnaina ganiņu vieta (*diep dreck Miehbet*). Vēl trīsdesmitajos gados vecie valmierieši šo vietu dēvēja par “drēķi”.

Rātes upītes labajā krastā atrodams Zvirgzdu kalns (*Swirste Kaln*) un Zvirgzdu kalna tīrums. Tagad tur daļa Georga Apīņa, Andreja Upiša un Rubenes ielas, kā arī Sēļu, Sedas un Jāņa Endzelma iela. Pilnīgāku izklāstu par Zvirgzdu kalna zemēm un to

lietotājiem sniedz mēriekša Johana Pētera Falka 1669. g. zīmētās plāns. Direktoram Veilandam lietošanā ir pusarkls, 24 pūrvietas un vēl gabals bez uzrādītas platības. Birģermeistaram Kažēnijam 14 pūrvietas, Haselim 24 un Folkam – mēriekšam divi gabali – 12 un 9 pūrvietas lieli. 9 pūrvietas ir arī vecajam artilērijas meistaram, leitnantam Brantam ir 24 pūrvietas, kapteinim Recam 1/4 arklā, Tenim Dišleram 18 pūrvietas, Pēterim Langem 30 pūrvietas un tikpat Georgrossam, Milleram, Švalbem un Vinteram. 6 pūrvietas ir Hartungam, 32 Johanam Foigtam, 6 Simonam Robainam. Dažos no gabaliem iezīmētas celtnes, piemēram, Veilanda, Branta, kapeiņa Reča, mēriekša Falka zemes. Tāpat gar Biskapa grāvja malu Teņa Dišlera, Pētera Langes, Millera, Gerngrosa, Švalbes un Vintera gabalos.

Pāri Zvirgzdu kalnam no Biskapa grāvja (Beates iela) pa staigņu iepaklu (Georga Apīņa iela), pa “slāpju zemi, kuru nevar apstrādāt”, iet “ceļš uz Mūsīgu un Antīpu”.

Pilsētas nocietinājumu priekšā, abpus lielojam ceļam uz Rīgu, izvietojus pilsoņu nomas zemes. Labajā pusē liecinātā zeme ar diķi, tālāk karodnieka zeme un māja, ķestera 6 pūrvietas un māja, vecā Buša 6 pūrvietas un māja, un pie bezvārda strautes (Gimes upīte) Ludolfa Veltera divi zemes gabali, katrā pa 6 pūrvietām abpus straumam. Tālāk ķestera 18 mucasvietas, ceļa kreisajā pusē iezīmēta Jāņa muiža (*Johans Hof*) un “vecā bārdzīņa (*Balbiers*) zeme, saukta par Brēži. 35 mucasvietas smilšainās zemes lieto Kalders”. Plāna kreisajā pusē augšējā stūrī Putriņu (*Putter*) zeme, kuru “lieto birģermeistars Kažēnjs 10 pūrvietas un vecais Bušs – 8 pūrvietas”.

Gaujas stāvājā krastā (Gaujas iela) 6 pūrvietas apstrādā Karstens Johansons un tikpat cepurnieks Niklass Petersons. Tagadējā tilta vietā ir pārceltuve (*die Fahr*) un Gaujas kreisajā krastā ceļš sazarojas. Viens zars ved uz Triakātu, otrs uz Kaugurmuižu un Liepasmuižu.

Plāna sastādīšanas laikā 1669. gadā Valmierā ir 24 akmeņs celtnes un to īpašnieku lietošanā 30 nomas gabali. Pilsoņi nomā saņem 24 pūrvietas katrs, amatnieki 6 pūrvietas. Pavīsums nomas zemi ir 7 1/2 arklā un 10 mucasvietas, neskatot vecā bārdzīņa – feldšera Ferenca Brēžas mājas zemi, kas viņam, domājams, nodota mūža lietošanā.

Kāds cits no Zviedrijas Valsts arhīva saņemtajiem kartogrāfiskajiem materiāliem atiecas uz Ziemeļu karu un rāda “Kēnišķīgās Majestātes nometni pie Valmieras 1701. g. 24. jūnijā”. Zīmējums radies 1701. gada vasarā, kad Kārlis XII, iepriekšējā gadā sakāvis krievus pie Narvas, sakarā ar poļu – sakšu iebrukumu Vidzemē steidzās šurp un ar saviem karapulkiem apmetās pie Valmieras. Stāvēdams nometnē pie Valmieras, karalis sarakstās ar ģenerālgubernatoru par latviešu bataljonu izveidošanu. Tādi bijuši pavīsums seši: Kokneses, Tirzas, Cēsu, Turaidas, Alūksnes un Valmieras. 1701. g. 30. oktobrī, kad Valmieras bataljons atradās Alūksnē, tajā bijuši 280 karavīri, bruņoti ar degļu musketēm, 18 kaprāļi, 6 bundzinieki, 7 apakšvirsnieki, 7 leitnanti, 4 kapteini. Bataljonu komandējis pulkvežleitnants Reinholds fon Līnaus (*Līnaus*).

Zīmējums sniedz ļoti precīzu Valmieras nocietinājumu un karaspēka izvietojuma attēlu, kas pēc raksturīgajām reljefa īpatnībām arī vēl šodien viegli uzverams.

Karāja galvenā mitne (*Högquartel*) – vairāku telšu grupa – novietojusies Tērbatas ceļa kreisajā pusē (tag. Tērbatas ielā 13). Tai pretīm labajā pusē trabanti – sardze un dienieki. Galvenās mitnes tuvumā pret pilsētu trīs karaspēka vienības, kuru nosaukumus un raksturu saīsinājumu dēļ grūti precizēt. Bieži vien tās saucās komandieru vārdos vai provinci nosaukumos. Mitnes tuvumā novietojies Vidzemes dragūnu pulks, igauņu Gustava Adolfa pulks un vienība ar nosaukumu *Nytenin*. Aiz mācītāja muižas Zvirgzdu kalnā koncentrētas astoņas vienības: gvarde, vienība

Uplening, Dāla pulks, Putbusa pulks, somu Helsinku pulks, vienība *Westman*, Leijenhufa un Vermlandes pulki. Artilērija un Hastfera pulks izvietots pie Rātes upītes (Raipa ielā 3). Tērbatas ceļa malā pret pilsētu paugurā redzama senā Annas kalna kapsēta ar žogu, baznīcu bez torņa (Antonius Kapella) un krustu rindas. Tāpat toreiz šī kapsēta vēl intensīvi lietota. Ceļa pretējā pusē krogas un vēl kāda celtnē.

Pilsētas dienvidos stāv Alberta dragūnu pulks, bet Gaujas krastā pret Stārķa ligzdu – Štelberga igauņu pulks. Pār Gauju ierīkots peldošs plosu tilts, un pretējā pusē pie tā izveidota redute. Tālumā aiz Gaujas kroga, Kauguru muižas tīrumos izvietojies Vidzemes kavalērijas pulks.

26. jūnijā ap 7000 vīru lielais Kārļa XII karaspēks Valmierā atstāja un 1701. g. 9. jūlijā aiz Daugavas, Spīlves pļavās, sakāva poļu – sakšu pulkus, ko mācītājs Lauterbahs komentēja šādi:

“Lūk, sakši zaķi tappuši No zviedru roru” mukuši.”
Valmierieši tā gada Jāņus bija pavadījuši slavenā “Ziemeļu Lauvas” klātbūtnē. Šādu iesauku jauneklīgais karalis bija iemantojis pārgalvīgās drosmes dēļ. Taču liksmi šie Jāņi nebija, jo karadarbība Vidzemei uzvēla grūtas kļaušas un ārkārtējas nodevas un no ģimenēm atņāva to gādniekus – vīrus un dēlus – karavīrus.

- * lielgabaliem
- Izmantotie materiāli:
1. E. Dunsdorfs. Lielvidzemes kartes. (17. un 18. gadsimti), Melburna, 1986.
 2. G. Kempelis. Latviešu bataljoni lielajā Ziemeļu un pasaules karā. “Latviešu strēlnieki” Nr. 4 – 5, 1936.
 3. J. Straubergs. Rīgas vēsture. Rīga (b.g.).
 4. 17. – 18. gs. Valmieras plāni. Valmieras novadpētniecības muzeja fonds.

Laimonis Liepnieks

Valmieras pilsētas vecā slimnīca

Valmieras poliklīnikas ēka Bastiones ielā 24 tika uzcelta 1914. gada 18. oktobrī. Tā bija domāta slimnīcas vajadzībām.

Ideja par slimnīcas celtniecību radās 1911. gada 1. septembrī. Savarīpas muižas īpašniece Olga Strunkes kundze apsoliņa ziedot 1000 rbļ. Tik pat lielu naudas summu deva viņas māsa Eizenija Krella kundze. Dr. med. Georgs Apinis ziedoja 500 rbļ., bet mācītājs Jānis Neilands 100 rbļ.

Jaunas slimnīcas celtniecība pilsētā tajā laikā bija ļoti aktuāls jautājums. Esošo slimnīcu jau pirms divdesmit gadiem medicīnas inspektors Maljīns higiēnisku iemeslu dēļ bija grībējis slēgt. 1911. gada 30. septembrī Dr. med. Georgs Apinis Valmieras pilsētas Domē ierosināja celt jaunu slimnīcu, kas atbilstu jaunlaiku medicīnas un higiēnas prasībām. Dome

griezās pie Vidzemes gubernatora kunga ar lūgumu, slimnīcas celtniecības vajadzībām sarīkot kolekti (ziedojamu vākšanu), kas ar gubernatora atļauju sākas 15. oktobrī. Pilsētas Dome nolēma ziedot šim mērķim 10000 rbļ. un zemes gabalu, kā arī gādāt par kārtīgu slimnīcas uzturēšanu un vādišanu.

Valmieras un tās apkārtnes iedzīvotāji aktīvi piedalījās ziedojamu vākšanā. Valmieras Latviešu Biedrība bez maksas piedāvāja savas plašās telpas dažādu sarkojumu, teātru, koncertu rīkošanai. Tajos iegūtie līdzekļi tika izlietoti slimnīcas celtniecībai. No Valmieriešu, Kocēnu, Kauguriešu, Mūrmuižas, Vāles pagastiem tika vesti akmeņi vai citi būvmateriāli. Valmieras Latviešu Krājaizdevumu kases biedri 1911. gadā ziedoja 2% no savām dividendēm. Lielas naudas summas ziedoja Vidzemes Landtāgs – 5000 rbļ., princeses Aleksandra – Sofija Livenas – 2000 rbļ.; Kokmuižas baronese Ellefeldta

– 100000 ķeģelus, Kaugurmuižas grāfs Medems – baļķus par 1050 rbļ., fon Lēvensyerns no Valmiermuižas – 1000 rbļ. un akmeņus par 120 rbļ., fon Šredērs no Burtniekiem – 1000 rbļ.

1911. gada 30. jūnijā Latviešu Biedrībā sarīkotais bazārs un loterija deva gandrīz 6000 rbļ. Bez tam slimnīcas būves pirmie ierosinājamie vēl ziedoja: Dr. Apinis – 5000 rbļ., Krella kundze – 1000 rbļ., Strunkes kundze – 500 rbļ.

1912. gadā tika pieņemts inženiera J. Kampes kunga projekts (pavīsum tika iesniegti septiņi projekti). Jaunajai slimnīcas ēkai bija jābūvē zem jumta 1913. gada 1. oktobrī. Taču spēru svētkos varēja svinēt jau noteiktā gada 7. septembrī.

Pirmo reizi Valmierā šajos svētkos pēc strādnieku lūguma nebija tradicionālais mielasts ar stiprajiem dzērieniem, bet katram no 65 strādniekiem tika izmaksāti 75 rbļ.

Lai gan iedzīvotāju atsauceiba

bija liela, tomēr modernās slimnīcas celtniecībai un uzturēšanai līdzekļu nepietika. Bija jāmeklē jauni ienākuma avoti. 1912. gada 21. februārī tika pieņemts likums, kurš atļāva pilsētās atvērt tā sauktās “pilsētas aptiekas” (līdz tam bija privātās). Provizors J. fon Erdmans piedāvāja Dr. Apinim savu aptieku ar trīs pūrvietu lielu grūnti un vecajām pilsdrūpām. Dr. Apinis to nopirka par 37000 rbļ. un par tādu pašu cenu pārdeva pilsētai. Pastāvēja noteikums, ka aptiekas tirā peļņa jāizlieto slimnīcas būvei un uzturēšanai. Ar aptiekas ienākumu palīdzību tika pabeigta slimnīcas celtniecība.

Atšķirībā no savu laiku nokalpojušās slimnīcas, 1914. gadā uzceltā jaunā atbilda laikmeta prasībām. Tajā varēja atsevišķi ārstēties vīri, sievietes, bērni, ciemtnieki, prostītūtas un ļaudis ar lipīgām slimībām. Īpaša vērība tika piegriezta ķirūrgijai. Slimnīcas ēkai bija divi stāvi (trešo uzcelta 1959. gadā).

Tajā bija paredzētas 30 – 35 gultas vietas.

1977. gada 14. martā, veicot remontdarbus slimnīcā, Valmieras Remontu un Celtniecības Pārvaldes darbinieki atrada metāla kastī, kurā bija laika zoba bojiņi, bet ļoti interesanti materiāli: zīpojumi par Valmieras Domes darbību no 1906. – 1914. gadiem, ielūgums uz Valmieras pilsētas slimnīcas iesvētīšanu, brošūras “Valmieras pilsētas slimnīca” latviešu, vācu un krievu valodās, citi vērtīgi dokumenti. Bez tam kastē bija ieliktas krāsainas pastkartes ar Valmieras pilsētas skatiem un vairākas vara, sudraba kā arī viena zelta monēta (Cariskās Krievijas Nikolaja II pieci rubļi). Atrastajai slimnīcas depozitā kopā bija 104 vienības.

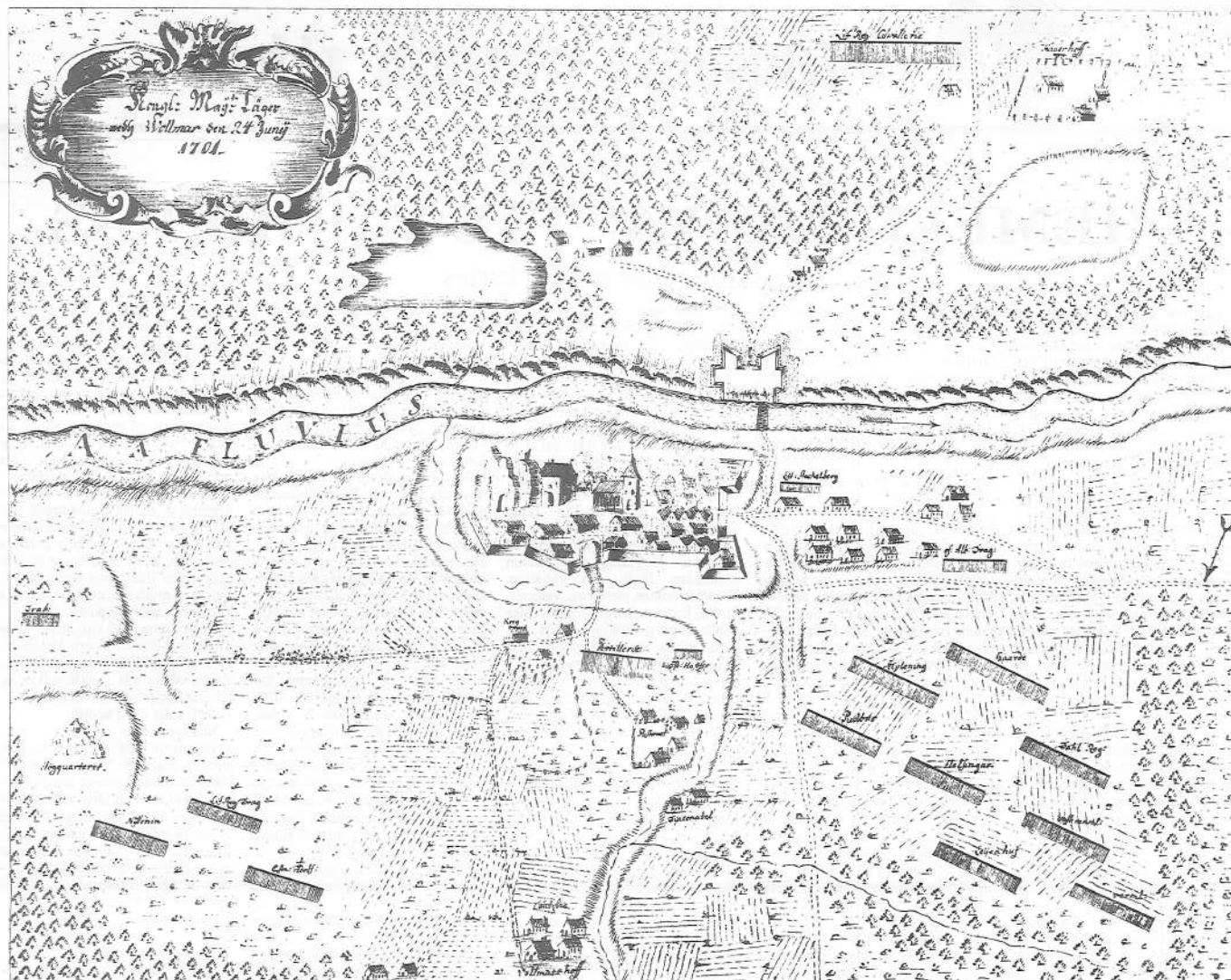
Rakstā izmantota brošūra “Valmieras pilsētas slimnīca” 1914. g.

Sandra Ziedīņa

Pilsētas slimnīca 1930. gadā.

Kārļa XII galvenā mītne pie Valmieras 1701. g. 24. jūnijā

Atkal mājās

ACEN biedru sanākums Njurkā, priekšsēdētājs V. Māsēns, 1958. g.

Kopš Atmodas laika Latvijas muzeji, bibliotēkas, kultūras un izglītības iestādes visā valstī saņem mūsu tautiešu sūtījumus un dāvinājumus no svešatnes. Arī Valmieras muzejs pēdējo gadu laikā saņēmis vairākas vērtīgas kolekcijas un atsevišķus dāvinājumus, kas saistīti ar mūsu novadniekiem.

Viena no kolekcijām stāsta par diplomātu, juridisko zinātni doktoru Vili Māsēnu. Vilis Māsēns dzimis Dikļos 1902. g. 17. XI lauksaimnieku ģimenē. 1920. g. pēc Valmieras pilsētas realskolas abituriešanas viņš iestājās Rīgā Latvijas Universitātes ķīmijas fakultātē. Interese par Latvijas vēsturi, dziņa pētīt un izziņāt, palīdzēt augt un nostiprināties savai valstij

mudināja viņu pāriet uz tieslietu fakultāti. 1922. g. paralēli studijām V. Māsēns iestājās Latvijas diplomātiskajā dienestā. Sekoja augšupeja pa diplomātiskajām kāpnēm.

Dr. iur. V. Māsēna arhivs muzejā nonāca 1995. g. rudenī, pateicoties diplomāta meitas Liliānas Ivonnas Māsēnas un Valmieras Drāmas teātra režisora Agra Māsēna mīlestībai un cieņai pret to darbu, ko V. Māsēns ieguldījis Latvijas diplomātijas attīstībā un brīvās Latvijas neatkarības atjaunošanas brīža tuvināšanā.

No diplomāta meitas (Vine, Austrija) muzejs saņēmis fotogrāfijas un dokumentus, gan oriģinālus, gan kopijas, kas ataino V. Māsēna gaitas Latvijas

diplomātiskajā dienestā pirms 2. pasaules kara:

laikā no 1922. – 1940. g. Vilis Māsēns ieguvis dažādus amatus Latvijas Ārlietu ministrijā un sūtniecībā ārzemēs –

– 1923. – 1929. g. Latvijas sūtniecības sekretārs Londonā

– 1929. – 1930. g. Ārlietu ministrijā Rīgā Rietumu nodaļas vadītājs

– 1930. – 1933. g. padomnieks Latvijas sūtniecībā Kaunā

– 1933. – 1936. g. padomnieks Latvijas sūtniecībā Parīzē

– 1936. – 1940. g. Latvijas Ārlietu ministrijas Baltijas nodaļas vadītājs.

Kaunā V. Māsēns iepazīs ar lietuvietī Staņislavu Lukšu, kas 1933. g. Parīzē kļuva viņa sieva. Ģimenē bija 2 bērni – divpi

Liliāna Ivonna un Vilis Renē. 1936. g. ģimene atgriezās Latvijā. Kā Baltijas nodaļas vadītājs, vēlāk Latvijas Ārlietu ministrijas Politiskā departamenta vadītājs, V. Māsēns bieži piedalījies līgumu sarunās ar ārvalstīm un pavadījis ārlietu ministru oficiālās vizītes Romā, Vatikānā, Kopenhāgenā, uz Tautu Savienības Drošības padomes sesijām Ženēvā. Aktīvi viņš strādājis pie Baltijas valstu sadarbības izveidošanas, ieskaitot pēdējo 5 Baltijas valstu Ārlietu ministru konferenci noorganizēšanu. Materiālu grupā par šo laiku ir ģimenes fotogrāfijas, vizītkartes, fotokopijas par Latvijas diplomātu darbu. Vilis Māsēns bija profesionāls savā darbā, pārvaldīja latviešu, angļu, franču, vācu, krievu, lietuviešu, spaņu valodas. Īpašu dokumentu grupu veido izglītību apliecinātie dokumenti un sertifikāti. Blakus Latvijas Universitātes mag. iur. diplomam viņš ieguvis diplomātisko un starptautisko zinātņu diplomu Londonas Universitātē, studējis starptautiskās attiecības un starptautisko tirdzniecību Starptautisko tiesību akadēmijā Hāgā, papildinājis Sorbonnas universitātē Parīzē u. c.

Viņa Māsēna augšupeju diplomātiskajā dienestā pārtrauca Latvijas okupācija. Otrā lielākā dokumentu un fotogrāfiju daļa stāsta par diplomāta darbību trīdās laikā ārzemēs. Sākumposmā Māsēnu ģimene pavadīja Vācijā, kur 1948. g. Heidelbergas universitātē V. Māsēns ieguva dr. iur. grādu. Diplomdarba kopija tagad atrodas muzejā, las novērtēts ar augstāko atzīmi "magna cum laude". Tā tēma ir "Latvijas

starptautiskās tiesības" un sodien tas ir interesants izziņas avots vēsturiekiem. 1940. gadu beigās V. Māsēns bija Starptautiskās bēgļu organizācijas (IRO) jurskonsults un Bavārijas apgabala tiesību padomnieks. 1950. g. Māsēnu ģimene pārcēlās uz ASV, kur V. Māsēns piedalījās komitejas "Latvijas Brīvībai" nodibināšanā, kuras priekšsēdētājs bija 1951. – 1955. g. Par savu galveno uzdevumu viņš uzskatīja cīņu par Latvijas brīvību un neatkarību. Par to liecina viņa arhiva materiālu grupa – publikācijas dažādos trīdās latviešu izdevumos un arī ārvalstu avīzēs. Piecdesmitajos gados Vilis Māsēns bija apmēram 20 dažādu pasaules valstu laikrakstu korespondētājoceklis, piedalījās vairāku radiokomiteju darbā. Tikpat lielu grupu sastāda publikācijas par Vili Māsēnu un viņa darbu angļu, franču, Latīņamerikas valstu avīzēs. Lielākā daļa materiālu par Vili Māsēnu trīdās periodā atiecas uz viņa darbību Apspiesto Eiropas Nāciju Asamblejā (ACEN). Šī organizācija izveidojās ar aktīvu V. Māsēna līdzdalību 1954. gadā. Tajā ietilpa deviņas 2. pasaules kara laikā okupētās valstis. 1954. – 1958. g. dr. iur. V. Māsēns bija tās ģenerālkomitejas priekšsēdis, pēc tam līdz pat savai nāvei (1964. g.) ACEN delegācijas vadītājs un sakarņieks ar Apvienoto Nāciju Organizāciju. So laiku lustrē fotogrāfijas par ACEN dalībnieku piedalīšanos svarīgās starptautiskās konferencēs Brazīlijā, Urugvajā, Argentīnā, Čīlē, Peru, Kubā, rindā Eiropas valstu. Publikācijās par ACEN

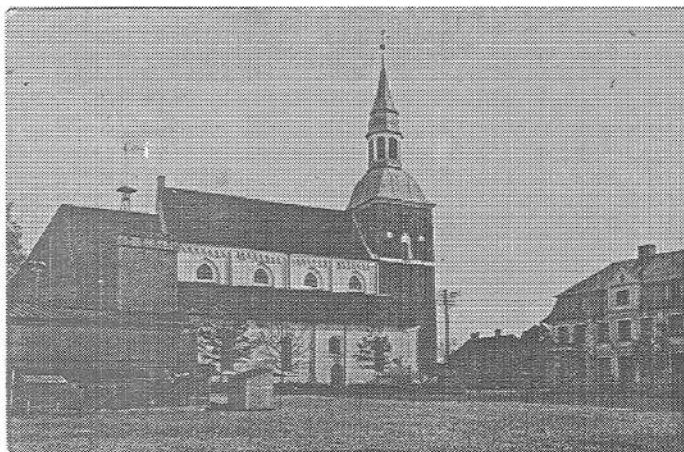
delegācijas darbību varam izsekot diplomāta Viņa Māsēna misijai – "cīņai par neatkarības atjaunošanu okupētās valstīs ar miera līdzekļiem". Šo ideju viņš realizējies apmeklējot apmēram 30 Eiropas, Amerikas un Tālo Austrumu valstis, 4 kontinentos viņu pieņēmis pāvests, 8 valstu prezidenti, 16 ārlietu ministri, 24 valstu Ārlietu ministrijas. 1950. – 1960. gados Vilis Māsēns ticis ar vairāk kā 100 diplomātiem un katru reizi pārstāvējis arī Latvijas intereses. Līdz pēdējai mūža dienai diplomāts bijis arī aktīvs Lettonia filistrs, Starptautiskās Juristu apvienības un Latvijas Juristu apvienības biedrs.

"Visi liek domāt, ka līdz mūsu zemes atbrīvošanai vēl var būt tāls ceļš" – rakstīja V. Māsēns 1952. g. trīdās latviešu izdevumā "Latvijas Brīvībai". 1964. g. 15. jūlijā Njurkā 62 gadu vecumā mira diplomāts ar nevainojamu stāju, iznesību, zināšanām, kura takts un neatlaidīgā cīņa par savas zemes neatkarību izvirzīja viņu par vienu no trīdās latviešu līderiem. Tā rakstīja par viņu lielākie pasaules laikraksti "The Times", "Herald Tribune" u. c. Tādu savā atmiņā viņu saglabājis meita Liliāna Ivonna Māsēna, kura apmeklēja Valmieras muzeju 1995. g. novembrī Vilim Māsēnam vēltās piemiņas izstādes laikā.

Iegūstot daļu no Dr. iur. V. Māsēna arhiva ieguvus ne tikai muzejs, ieguvusi vēsturieki, arī valmierieši, kuriem tagad ir iespēja iepazīties ar interesantu, Latvijas vēstūrē samērā jaunu darbības sferu – diplomātiju. Atkal mājās atgriezies vēl viens mūsu novadnieks.

Iveta Blūma

Lāčplēša iela

Valmieras tīrģus laukums, aprīņķa skola, sv. Simaņa baznīca

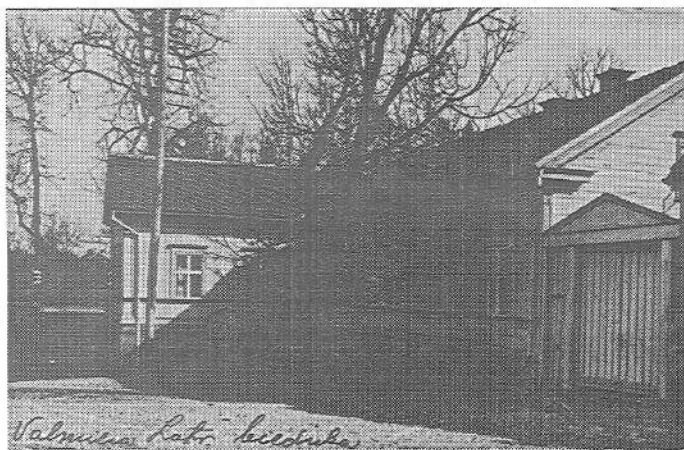
Valmieras komercskola

Tēvijas kara piemiņās svinības Valmieras Rātslaukumā 1912. g.

Tīrdzniecības skola ap 1917. gadu (no sētas puses).

Valmieras Latviešu biedrības nams.

Skats uz Lāčplēša ielu.

Pilsētas valdes nams. 1913. g.

Valmieras Rātslaukumā Kārlis Ulmanis pieņēma parādi. 1920. (?) gads.

Atgriešanās dzimtenē

Pēc lietus. 1973. g.

Pavisam nesen, pirms trijiem gadiem dzimtenē saņēma Rūdolfa Voldemāra Vitola gleznu kolekciju. Mākslinieka dzīvesbiedre, arhiste Olga Vitola vīra darbus novēlēja brīvai Latvijai.

Pēc Latvijas valsts neatkarības atgūšanas, Klivlandas

latviešu draudze meklēja turpmāko gleznu atrašanās vietu, piemērotu ekspozīcijai. Respektējot faktu, ka mākslinieka dzimtā vieta ir Valmieras apriņķī Vecates pagasta, izvēlēts tika Valmieras novadpētniecības muzejs. Jānis Kalnačs, valsts pieminekļu

aizsardzības inspektors, Klivlandas latviešu draudzē, bet nav zināms kurā vietā. Agri mirusi māte Marija. Vienu gadu mācījies L. Libertā un K. Miesnieka zīmēšanas un glezniecības studijā. Beidzis Rīgas pilsetas amatnieku skolas sagatavošanas nodaļu. Dienējis 6. Rīgas kājnieku pulkā, bijis

zīmētā "Vectēva portreta" līdz pēdējiem darbiem 1979. gadā, kad sava mūža beigās, 1980. gada rudenī, R. V. Vitols pārliecināti uzskatīja, ka māksla ir sasniegusi virsotni, ka bez piepūles spēj uzgleznot itin visu.

Turpat četrdesmit gadu garš radošā mūža devums tagad pārstāvēts Valmieras vecākajā ēkā - Vecajā aptiekā. Pateicība Rūdolfam V. Vitolam pienākas arī par novēlētajiem naudas līdzekļiem, ar kuru palīdzību varēja pabeigt restaurācijas darbus.

Ar R. V. Vitola gleznu ekspozīciju valmierieši jau iepazīlušies, tā ir pabijusi arī Alūksnes novadpētniecības muzejā. Bet maz zināms par mākslinieka dzīves gaitām Latvijā.

Dzimis 1904. gada 4. septembrī Vecates pagastā, dzīvojis Sēļu pagasta "Liels Rullis" mājās. Mācījies pamatskolā, bet nav zināms kurā vietā. Agri mirusi māte Marija. Vienu gadu mācījies L. Libertā un K. Miesnieka zīmēšanas un glezniecības studijā. Beidzis Rīgas pilsetas amatnieku skolas sagatavošanas nodaļu. Dienējis 6. Rīgas kājnieku pulkā, bijis

seržants. Strādājis par daiļkrāso-tāju.

Zināma dzīves vieta - Mārupes pagasta Šosejciema "Zallauku" mājās, kur dzīvoja viņa tēvs un pamāte. Tēvs Jānis piepelnījies gadījuma darbos kā vieglais ormanis.

1928. gadā Rūdolfs V. Vitolu uzņēma Latvijas Mākslas akadēmijas I kursā. Studiju gadi pāiet cīņoties ar līdzekļu trūkumu. Mākslinieka - gleznotāja grāds R. V. Vitolam tiek piešķirts 1933. gadā, kad viņš 29 gadu vecumā beidz LMA Ģ. Eliasa Figurālās glezniecības meistardarbnīcu ar diplomdarbu "Pie avota".

1937. gadā Rūdolfs V. Vitols piedalās Vispasaules izstādē Parīzē, eksponēti porcelāna trauki, uz kuriem viņš zīmējis triju Baltijas valstu prezidentu portretus. Piepildās mākslinieka sapnis - iepazīties ar vecmeistaru glezniecības šedevriem Luvrā. Parīzē viņš satiek arī savu nākamo dzīvesbiedri Olgu Vitulu - Jeremicu. Sākoties II Pasaules karam, R. V. Vitols atgriežas Rīgā un 1940. gada 2. jūnijā apprecas. Turpmākā dzīve aizrit svešumā, pieci gadi

nodzīvoti "dipišu" nometnē Vaciņā, kad 1949. gadā pārceļas uz dzīvi ASV. Izliku pelnījis ar apsvēkumu karīgu zīmēšanu. Piedalījies izstādēs no 1966. līdz 1968. gadam. 1975. gadā sarīkojis personālo izstādi Klivlandas Mākslas muzejā. Tomēr plašākai latviešu mākslas sabiedrībai viņa māksla palika neapziņa.

Savā mākslā Rūdolfs Voldemārs Vitols bija realists, kurš ideālu meklēja simboliskās fantāzijas. Viņa gleznu kolekcijas ir daudzās pasaules valstīs. ASV izdots respektabls R. V. Vitola gleznu reprodukciju albums, pateicoties dzīvesbiedres Olgas Vitolas rūpēm un gādībai par sava vīra piemiņas saglabāšanu.

Muzejs būtu pateicīgs, ja atrastos kāds, kas varētu šīs skopās ziņas par Rūdolfu V. Vitolu papildināt, varbūt pat vairāk - atrastos kāda dokumentāla liecība, kāda fotogrāfija, kas liecinātu par mākslinieka dzīves gaitām, dzimto vietu - tas viss ļoti noderētu ekspozīcijas bagātināšanai.

Gunta Eiduka

Ziņas par Valmierā izdotajiem laikrakstiem un žurnāliem

Tuvojas simtgade kopš Valmierā izdod un arī iespēj pirmos periodiskos izdevumus, jo "Vidzemes Latviešu Avīzes" 1885. gadā izdeva gan Valmierā, bet iespieda Rīgā. Izdevumu daudzums un izdošanas laiks ir ļoti dažāds, to ietekmējuši gan vēsturiskie notikumi, gan materiālais stāvoklis.

Pirmo nedēļas laikrakstu "Valmieras Zīpojumu Lapa" 1898. gadā izdod un iespēj vācu tautības grāmatu tirgotājs un spiestuves īpašnieks H. Treijs (Trey). Laikraksts ar 1907. gadu nosauc par "Valmieras Zīpojātāju" (Wolmarcher Anzeiger) un iznāk līdz 1915. gadam vācu un latviešu valodā. Krievu valodā iespieda tikai oficiālos paziņojumus un sludinājumus. Laikraksts sākumā iznāk 2 reizes mēnesī, bet ar 1904. gadu reizi nedēļā.

1903. gadā 31. augustā Kauguru lauksaimniecības biedrības rīkotājā sapulcē agronomis K. Ulmanis paziņo, ka saņemta atļauja biedrības laikraksta "Valmieras Lauksaimnieks" izdošanai. Paraugnumurs arī iznāk tā paša gada 25. novembrī. Šo lauksaimniecībai un kopdarbībai veltīto laikrakstu ar 1904. gada 24. martu pārdēvē par "Lauksaimnieku" un atbildīgā redaktora H. Enzeliņa vadībā iznāk 1904. un 1905. gadā divas reizes mēnesī. Pēc laikraksta darbības pārtraukšanas, Kauguru lauksaimniecības biedrība izdod lapu "Kauguru Lauksaimnieku biedrības Vēstis un Zīpojumi biedriem". Izdevums iznāk bez

numerācijas, jo tam nebija izdošanas atļaujas.

Baltijas (bijusi Kauguru) lauksaimniecības biedrība 1910. gada 22. janvārī divas reizes mēnesī sāk izdot biedrības laikrakstu "Zeme". Līdz 1913. gada beigām atbildīgais redaktors ir H. Enzeliņš, bet ar 1914. gadu K. Ulmanis. Pirmā pasaules kara laikā laikraksts iznāk neregulāri. 1915. gada 5. augusta numurā ziņots, ka redaktors K. Ulmanis aizņemts Kurzemes bēgļu jautājumu kārtīšanā un pārtrauc laikrakstu vadīt. Laikraksts sāk iznākt neregulāri. 1916. gadā iznāk 2 numuri, 1917. gadā līdz augustam 8 numuri, tos iespēj P. Skrastiņa tipogrāfijā. Ar 1918. gadu laikrakstu iespēj sabiedrības "Zeme" spiestuvē un iznāk 10 numuri, 1919. gadā 3 numuri un tā darbību pārtrauc. Laikraksta "Zeme" izdošanu H. Enzeliņa vadībā atjauno 1924. gada 25. janvārī un tas turpina iznākt līdz 1940. gada 4. jūlijam.

1917. gadā īslaicīgi iznāk vairāki izdevumi. Gada sākumā reizi mēnesī iznāk politisks un literārs žurnāls "Atjaunotā Latvija", ar 10. numuru tā izdošanu pārceļ uz Limbažiem. Ar 30. augustu K. Dūņa spiestuvē sāk iespēj laikrakstu "Lauksaimnieku Čiņa". To izdod Latvijas Sociāldemokrātijas Centrālā Komiteja līdztekus laikrakstam "Čiņa". Valmierā iespiesti arī "Čiņas" divi numuri. Kad Pagaidu valdība "Čiņu" slēdz, LSD XIV konferencē 1917. gada septem-

brī nolemj pārtraukt izdot "Lauksaimnieku Čiņu", bet izdot laikrakstu "Mūsu Čiņa". Septembra oktobra mēnešos iznāk 9 laikraksta numuri. 1917. gada novembrī Valmieras apriņķa Zemes padomes valde izdod laikrakstu "Valmieras apriņķa Zīpojātājs". Iznāk 8 numuri.

1918. gada beigās, straujo vēsturisko notikumu virpulī, sabiedrība "Spitnieks" un redaktors A. Melnalksnis izdod žurnālu "Ērmi tirumā" jeb pilns nosaukums "Nākat, ļaudis, skatīties, kādi ērmi tirumā". Fedējais 3. numurs iznāk 1919. gada 3. janvārī.

Piecu mēnešu ilgajā lielinieku valdīšanas laikā 1919. gadā iznāk 27 numuri Valmieras apriņķa Strādnieku un Bezzemnieku Padomes laikraksts "Bijētens". Firms numura ievadrakstā uzsvērts, ka "Bijētens" plaši informēs apriņķa strādniekus un bezzemnieku Padomes par savu darbību, rīkojumiem un projektiem. Pirmo reizi virs virsraksta parādās "Visu zemju proletariēti, savienojaties!".

Pēc lielinieku padzišanas, 1919. gada 7. jūnijā Valmierā A. Melnalksnis redakcijā sāk iznākt politisks, sabiedrisks un literārs nedēļas laikraksts "Vidzemesnieks". Pirmajā gadā iznāk 66 numuri, ar 1920. gada janvārī iznāk 3 reizes nedēļā, bet ar februāri 2 reizes nedēļā. Līdzekļu trūkuma dēļ laikraksts iznāk neregulāri 2. ar paša iesmeša dēļ 24. decembrī darbību pārtrauc.

1920. gada 10. martā, gatavojoties vēlēšanām, Latviešu zemnieku savienības Valmieras nodaļa H. Enzeliņa vadībā izdod divas reizes nedēļā politisku, sabiedrisks un literāru laikrakstu "Darbs". Pēdējais 12. numurs iznāk 23. aprīlī.

1922. gadā no 21. septembra līdz 24. novembrim K. Dūņa spiestuvē iespēj 10 numurus nedēļas laikrakstu "Gauja", atbildīgais redaktors un izdevējs J. Dūnis. Laikraksts pārstāj iznākt lasītāju trūkuma dēļ.

1922. gada 30. decembrī Latvijas iekšējās biedrības Valmieras nodaļa divas reizes mēnesī izdod reliģisku žurnālu "Draudzes Vēstnesis". Garīgās daļas redaktors žurnālam ir K. Beldavs, vispārējās daļas - Fr. Krastiņš, lauksaimniecības daļas - H. Enzeliņš. 1929. gadā žurnāls iznāk reizi mēnesī, bet 1930. gadā, izdodot 6 numurus, darbību pārtrauc.

1923. gada 21. decembrī Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas Valmieras organizācija K. Dūņa spiestuvē sāk iespēj laikrakstu "Brīvības Vārds". Laikrakstu ar Latvijas Iekšlietu ministrijas 1934. gada 16. maija lēmumu slēdz, iznāca 365 numuri.

Gatavojoties Valmieras pilsetas domes vēlēšanām, grupa valmieriešu Fr. Marovska vadībā 1925. gada 6. februārī reizi nedēļā sāk izdot bezparteijsku, nacionālu laikrakstu "Valmieras Ziņas". Arī šim laikrakstam iss mūzs. 1. maijā iznāk pēdējais 12. numurs.

1927. gada 23. decembrī

sabiedrība "Vidzemes Balss" sāk izdot neatkarīgu, sabiedrisks politisku un literāru nedēļas laikrakstu "Vidzemes Balss", kura galvenais redaktors ir Saeimas deputāts L. Ausejns. Pēdējais 31. numurs iznāk 1928. gada 21. jūlijā.

No 1929. gada sākuma reizi nedēļā klajā nāk sabiedrisks politisks laikraksts "Valmieras Avīze", kuras izdevējs ir E. Dubavs, atbildīgais redaktors J. Kalniņš. 1931. gada 27. novembrī ar 149. numuru laikraksts savas gaitas beidz.

569 numuru izdošanu piedzīvo pilsoniskais nedēļas laikraksts "Valmierietis". Pirmais numurs iznāk 1929. gada augustā, pēdējais 1940. gada 19. jūlijā. Avīzes saturs daudzpusīgs, skarti politiski, saimnieciski, sabiedrisks dzīves, zinātnes un kultūras jautājumi, tāpēc arī lasītāju loks plašāks.

No 1930. līdz 1940. gadam Vidzemes kurimēno biedrība izdod vienīgo laikrakstu kurimēniem "Kurimēno dzīve". Sākumā tas iznāk divas reizes mēnesī, bet ar 1933. gadu sešas reizes gadā.

Redakcijas kolēģija: H. Traubergs (Tērauds) un J. Jansons 1930./31. gadā izdod mēnešrakstu skautiem, roveiem, vilcieniem un gaidēm "Mūsu Jaunā Dzīve". Pēdējais 6. numurs iznāk 1931. gada martā. Izdevējs H. Enzeliņš un atbildīgais redaktors Ed. Duņens, gatavojoties lauku pašvaldību vēlēšanām, 1931. gada 18. februārī izdod nedēļas

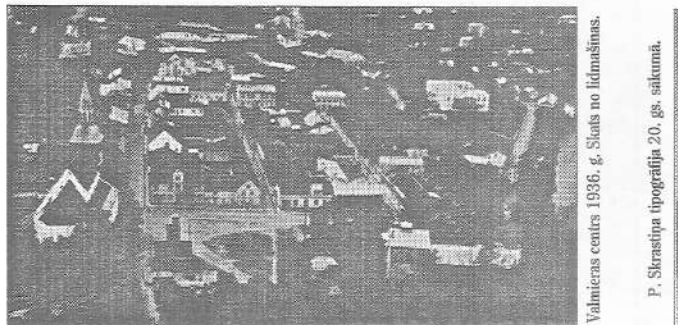
laikrakstu "Valmieras Vērotājs". Iznāk tikai viens numurs.

Zemnieku savienības Valmieras rajona organizācija, lai izplatītu savas idejas, dažas dienas pirms Saeimas vēlēšanām 1931. gadā, redaktora J. Lejiņa - Lejas vadībā izdod laikrakstu "Jaunais Laiks". Laikrakstu izsūta visām ģimenēm, tāda veida daudzi cilvēki izšķīrās vēlē par labu Zemnieku savienībai. Arī šim laikrakstam iznāk tikai viens numurs.

Valmierā izdota arī dažādu partiju nelegālā literatūra. 1921. gadā māsas Kauzēnas savā dzīvoklī Ravelinas ielā 15 iespēj Latvijas Komunistiskās Jaunatnes Savienības Vidienas organizācijas žurnālu "Jaunā Komunāra Čiņas Saucienis". Tehnisku apstākļu un biežo arestu dēļ, ar 1922. gadu iespējšanu uzņemas A. Ikāls Kalna muižā pie Česim. Arī strādnieku un zemnieku revolūcionārās čiņas laikrakstu "Sarkanā Fronte" 1932. gadā izdod Valmierā, Dārza ielā 5 V. Adamsones - Karļevicas dzīvoklī, bet vēlāk Jeru pagasta Oleru miesta "Krastrmalās".

1940. gada vasarā Valmierā iznāk laikraksts "Liesma". Līdz Lieļajam Tēvijam karam iznāk 116 numuri, pēdējais 1941. gada 21. jūnijā. No jauna "Liesma" atsāk iznākt 1944. gada oktobrī. Laikraksts "Liesma", tikai izmainot saturu un formu, iznāk vēl šodien.

Matilda Kravale

Valmieras centrs 1936. g. Slati no lidmašīnas.

P. Skrastiņa tipogrāfija 20. gs. sākumā.

